

УДК 658.14(477):330.341.1

Тематичний розділ: Економіка та управління підприємствами

Чуб Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет

Чуб Ю.В.

кандидат экономических наук, доцент,
Сумской национальной аграрный университет

Y.V. Chub

PhD in Economics,
associate professor,
Sumy National Agrarian University

**ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АПК ЯК
ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ВИРОБНИЦТВА**

**ИННОВАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК КАК
ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ПРОИЗВОДСТВА**

**INNOVATION MODEL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AS A
FACTOR INCREASING COMPETITIVENESS**

Досліджено теоретичні питання використання інновацій в агропромисловому виробництві. Розглянуто особливості інноваційної системи України. Наведені етапи процесу управління інтелектуальними інвестиціями підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, агропромисловий комплекс, підприємство, інновації.

Исследованы теоретические вопросы использования инноваций в агропромышленном производстве. Рассмотрены особенности инновационной системы Украины. Приведены этапы процесса управления интеллектуальными инвестициями предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, агропромышленный комплекс, предприятие, инновации.

Theoretical issues of innovation in agricultural production. The features of the innovation system of Ukraine. Formulated stages of the process control intelligent investment company.

Key words: competitiveness, agriculture, enterprise, innovation.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки країни характеризується прогресуючим рівнем інтеграції у світову господарську систему, підвищеною увагою до інноваційної діяльності, залученням інвестицій для створення інтелектуальної індустрії, пошуком нових галузей промисловості для виведення країни на лідируючу позиції на світовому ринку.

Ключовим питанням для вирішення економічних проблем України є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності в державі на основі національної інноваційної системи. Загальний стан економіки і стан фінансів підприємств не сприяють активному інвестуванню, адже створення конкурентоспроможного виробництва в умовах трансформаційної економіки на засадах інноваційної діяльності країни потребує залучення значних інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інноваційного розвитку підприємств розглянуто науковцями: Рудченко Ю.С., Орлюк О., Правдюк Н.Л., Овчарук В.І. та іншими.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча значення інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання постійно зростає, проте підприємства аграрного сектору значно відстають в інноваційному розвитку. Необхідно сформулювати основні проблеми, що

перешкоджають більш широкому залученню нематеріальних активів до процесу капіталізації підприємств. З метою вирішення даного питання необхідно створення дієвої системи управління інтелектуальної власності, використання інновацій у виробництві та формування їх на базі нематеріальних активів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення основних проблем, що перешкоджають більш широкому залученню інтелектуальних ресурсів до процесу капіталізації підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сучасному динамічному середовищі вирішальною для підприємства є здатність передбачати інноваційні можливості, базою яких є інтелектуальна власність. Економічний розвиток підприємств сьогодні тісно пов'язаний із здатністю генерувати та впроваджувати нові технології, передумовою господарського використання яких є їх перетворення на об'єкти інтелектуальної власності. Ефективне використання ОІВ та науково-технічного потенціалу підприємства слід розглядати як один із головних напрямків розвитку соціального і економічного добробуту окремого підприємства та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Перехід агропромислового виробництва до ринкових відносин передбачає ліквідацію монополії держави на власність шляхом приватизації підприємств і науково-дослідних організацій. Приватизація у сфері науки призведе до створення ряду приватних, акціонерних та інших недержавних організацій.

Усвідомлюючи важливість прискорення інноваційних процесів в агропромисловому виробництві, Українська академія аграрних наук на своїх загальних зборах у березні 2005 року прийняла рішення про необхідність створення в мережі Академії системи наукового менеджменту і маркетингу інновацій. З цією метою науковим установам Академії доручено сформувати відповідні підрозділи, включити ринкові механізми в наукове забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору [1, С.81].

Хоча значення інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання постійно зростає, проте підприємства аграрного сектору значно відстають в інноваційному розвитку. Вважаємо, що основними проблемами, що перешкоджають більш широкому залученню нематеріальних активів до процесу капіталізації підприємств є:

- 1) відсутність реальної мотивації підприємств до інноваційного розвитку;
- 2) нерозвиненість ринку об'єктів інтелектуальної власності, особливо, ринку інновацій;
- 3) традиційно низька товарність інтелектуального виробництва, успадкована від попереднього етапу розвитку і характерна для всього пострадянського простору;
- 4) слабка інтеграція результатів інтелектуальної праці в майно підприємств шляхом віддзеркалення в бухгалтерських балансах;
- 5) недосконалість методичних підходів до процесу комерціалізації результатів інтелектуальної праці.

Тому, якщо не вживати активних заходів для їх подолання, як з боку держави, так і керівництва підприємств, несприятливі наслідки позначаться у найближчому майбутньому. Створення дієвої системи управління нематеріальними активами підприємств АПК має розв'язувати ряд проблемних аспектів:

- визначення функціонально-структурного представлення системи управління нематеріальними активами підприємств АПК;
- розкриття процесу організації інформаційного забезпечення управління нематеріальними активами;
- визначення системи оцінки нематеріальних активів;
- визначення системи оцінки ефективності управління нематеріальними активами підприємств АПК;
- визначення оцінки комерційного потенціалу об'єкту інтелектуальної власності на різних стадіях впровадження (створення або використання) нематеріальних активів;

- представлення внутрішньої системи управління нематеріальними активами в процесі створення (впровадження) інтелектуального (інноваційного) продукту.

В умовах інтеграції економіки України в світове господарство проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора є стратегічно важливою. Від успішності розв'язання даної проблеми залежить стабільність економіки та забезпечення продовольчої безпеки держави. Повільні темпи вирішення ряду актуальних питань розвитку агропромислового виробництва з урахуванням інших факторів стримують технічне та технологічне переоснащення суспільного виробництва. Вирішення цієї проблеми можливе при умові інноваційного розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Для національної інноваційної системи України (НІС) характерною є занадто сильна інерція попередньої економічної формації, відповідно до якої інновації розглядають як техніко-технологічні, але не економічні досягнення сучасної науки. Встановлення балансу між технологічними та економічними службами, кожна з яких має виконувати свою роль при впровадженні інновацій, є одним з основних завдань підприємств при формуванні національної інноваційної системи України.

Сьогодні НІС в Україні характеризується такими рисами [2, С.7]:

1)нерозвиненість комплексу фінансово-кредитних установ банківського та небанківського секторів, який має діяти в НІС для інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки інноваційних процесів через залучення відповідних ресурсів;

2)відсутність певної цілісності структури функціонально-повноважних державних інститутів для підтримки та регулювання інноваційних процесів, а також розвиненої інфраструктури підтримки інноваційних процесів, до якої входять технологічні парки, інноваційні бізнес-інкубатори, консалтингові та інжинірингові підприємства, інформаційні мережі, сфера раціоналізаторської та винахідницької діяльності;

3)реформованість структури наявного значного науково-технічного потенціалу, який сконцентрований на початкових стадіях циклу інноваційного процесу і включає в себе розвинену мережу науково-дослідних установ, при цьому науково-технічний потенціал залишається нерозвиненим.

Україна має достатні інноваційні ресурси та має можливість формувати таку національну інноваційну систему, яка базувалася б на використанні й розвитку науково-технічного потенціалу. Основним завданням формування НІС України, заснованої використанні науково-технічного потенціалу, наукової сфери та інноваційної інфраструктури, мають бути: використання різних форм власності при проведенні досліджень, комерційна реалізація науково-технічних досягнень, раціональне співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень, використання наукових знань в економічній діяльності, інституціональні перетворення, що передбачають створення інноваційної інфраструктури.

Інтелектуальна власність підприємств у промислово розвинених країнах стає все більш дорогим активом. Більше того, при ефективному управлінні інтелектуальною власністю вартість нематеріальних активів почне збільшуватися і наближатися до вартості матеріальних активів, що дозволить власнику інтелектуальної власності скорочувати виробничі витрати.

Особливу роль в інноваційній діяльності відіграє аграрна наука, сучасний стан якої майже критичний: втрачено 20 % наукового потенціалу; значного зносу зазнала матеріально-технічна база; складна ситуація із забезпеченням приладами й устаткуванням нових напрямів науки; внаслідок низької заробітної плати і проблем із забезпеченням житлом наукова діяльність не приваблює молодих учених. Однак, незважаючи на це, аграрна наука має значний інноваційний потенціал. Тільки за останні п'ять років завершено і передано для впровадження у виробництво 1649 наукових розробок – нові сорти і гібриди рослин, технології та типи машин, препарати для захисту рослин і тварин [3, С.70-71].

Академік УААН М.Зубець висловлює свою думку щодо аналізу стану відображення об'єктів інтелектуальної власності на балансі наукових установ. Це свідчить про те, що навіть, по об'єктах на які отримано охоронні документи, не визначена комерційна цінність через їхню відсутність в активах підприємства, як наслідок, зменшується вартість підприємства. За оцінкою експертів, наголошує він, на балансі українських підприємств частка інтелектуального капіталу не перевищує 1 %, тобто значна кількість ОІВ не врахована у господарській діяльності країни. В аграрному секторі ще менше, відсоток становить близько нуля [4, С.6].

Академік АНВШ України В.І. Овчарук зазначає, що вихід аграрної сфери із скрутного становища вимагає інноваційного та активізації наукового і технологічного супроводу агропромислового виробництва. Враховуючи специфіку сільського господарства, саме інноваційна діяльність є визначальним фактором для ринкової моделі «чистої конкуренції», характерними особливостями якої є велика кількість виробників сільськогосподарської продукції, яка є однорідною або стандартизованою, досить прості умови входження на ринок цієї продукції та вихід для підприємств-виробників, відсутність значного впливу виробників на формування цін на сільськогосподарську продукцію. Науковець наголошує, що саме ці особливості галузі зумовлюють джерело, за рахунок якого можна підвищити прибутки аграрних підприємств. Цим джерелом є зниження питомих виробничих витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, що можливо лише за рахунок інноваційної діяльності. Про що свідчить досвід розвинутих країн світу [5, С.6-7].

Слід зазначити, що накопичення нових знань не є ефективним, якщо вони не перетворюються у нові технологічні засоби або прогресивні ресурсозберігаючі технології з впровадженням їх у виробництво. Це перешкоджає перетворенню агропромислового виробництва у рушійну силу науково-технічного прогресу.

У ринкових умовах здійснити комерціалізацію наукової продукції можливо за умови позитивних результатів зазначених оцінок і проведення моніторингу ринкового середовища. У даній ситуації служба маркетингу на основі характеристик розробок програмує в наукових установах не тільки організацію збуту матеріальної продукції, але й вивчення і аналіз ринку наукової продукції для визначення перспективних комерційних напрямів досліджень, яких потребують споживачі, та шляхи впровадження розробок на ринки наукової та наукоємної продукції. Тому в умовах комерціалізації інновацій результати маркетингових досліджень ринків переходять до числа основних аспектів оцінки розробок.

Необхідно зазначити, що головною метою служби наукового менеджменту і маркетингу є досягнення адаптації наукових установ та їх мережі до умов ринку, проведення моніторингу ринкового середовища з відстеженням і оцінки попиту та пропозиції на аналогічну продукцію, ціни на неї, кількість споживачів, ймовірність конкуренції, визначення перспективних напрямів дослідження і достовірної потреби виробництва у їхніх результатах.

За умови проведення фундаментальних і прикладних досліджень, результати яких впевнено можна трансформувати в інновації, визначення ефективних варіантів просування розробок на ринку наукоємної продукції, процес комерціалізації буде, безумовно, успішним. Як вважає В.Ситник, є два принципово протилежні підходи до організації наукових досліджень і впровадження їх результатів на ринок, що застосовуються на практиці [6, С.4].

Переваги створення інноваційної продукції за власною ініціативою полягає, насамперед, у використанні вже наявних напрацювань і досвіду. Звідси мінімізація економічних витрат на розробку, а також висока продуктивність праці за рахунок використання звичайних методів проведення дослідних робіт і технічного обладнання і приладів.

В аграрному секторі такі умови можуть задовольнити розробки в таких напрямках, як:

- ресурсозберігаючі технології одержання високих врожаїв сільськогосподарських культур і продукції тваринництва;
- ефективніші способи діагностики, профілактики та лікування тварин, рецептури ветеринарних препаратів тощо;
- програмні продукти оптимізації управління сільськогосподарським виробництвом або удосконалення існуючих систем управління, формування ринків матеріальних ресурсів тощо.

Однак необхідно пам'ятати, що створення інноваційної продукції на свій ризик виправдане, коли маркетингові дослідження проведені на високому рівні й абсолютно точно доведено, що новостворена інновація задовольнятиме специфічні потреби споживачів наукової продукції.

Безумовно, розробки за попереднім замовленням мають велику перевагу. Ризик розробників в даному випадку мінімальний, оскільки обумовлено договором оплати їхньої роботи і витрати на освоєння. Недоліком, особливо в сучасних умовах, є недостатня чисельність інвесторів, тому, далеко не всі установи зможуть подолати конкуренцію, особливо іноземних компаній.

Вважаємо, що у сфері забезпечення економічного розвитку НІС має включати:

- розробку довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку на основі стратегії випереджаючого розвитку;
- визначення базових інфраструктурних та інноваційних рішень, які будуть покладені в основу довгострокової стратегії розвитку;
- формування і підтримка функціонування нових організаційних структур, основним завданням яких є діяльність інноваційного характеру.

Вважаємо, що обґрунтоване та чітке створення таких засад сприятиме:

- підвищенню наукомісткості у валовому внутрішньому продукті, що є показником динаміки інноваційних перетворень;
- істотному підвищенню інноваційної активності підприємств через підтримку здійснення пріоритетних інноваційних проектів;

- створенню розвиненого внутрішнього ринку наукомісткої і високотехнологічної продукції з використанням для цього державного замовлення та лізингу, що вирішує цикл інноваційного процесу і стає передумовою підтримки вітчизняних виробників наукомісткої продукції;

- розвитку базових технологій п'ятого технологічного укладу (інформаційно-комунікаційних, біотехнологій виробництва нових матеріалів і речовин), а також базових технологій наукомістких і високотехнологічних галузей вітчизняної промисловості – аерокосмічної, суднобудівної, енергетичного машинобудування, продукція яких є конкурентоспроможною і має світовий рівень.

В Україні основні положення та питання процесу формування й розвитку інвестиційної та інноваційної політик країни викладено в Концепції розвитку національної інноваційної системи та затвердження заходів щодо її реалізації. Метою розробки даної концепції є вдосконалення організації і управління підприємством, розвиток інтелектуальної економіки, формування основних напрямків інвестиційної та інноваційної політики, що базується на використанні інтелектуальних ресурсів.

Управління інтелектуальними ресурсами підприємств, впровадження дієвих механізмів формування і управління інтелектуальними ресурсами створення правової бази щодо захисту прав інтелектуальної власності – є першочерговими завданнями, вирішення яких підвищить роль інтелектуальних ресурсів як каталізатора в інноваційній політиці держави. Слід зазначити, що оптимізація витрат на створення і використання високотехнологічних, інноваційних та інтелектуальних розробок дасть можливість Україні конкурувати з країнами Європи, Азії та США на світовому ринку.

Українські підприємства потребують нового підходу до управління діяльністю та підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг на світовому ринку. Саме інвестиційна політика дає змогу підприємству вийти на новий рівень розвитку, розвиваючи інтелектуальні індустрію. Конкурентоспроможна продукція та послуги на світовому ринку є кінцевим

результатом ефективного управління інноваційною діяльністю та інвестиційною політикою в країні.

Управління інтелектуальними інвестиціями відповідає загальній інвестиційній політиці підприємства та орієнтується на досягнення його інвестиційних цілей. Процес управління інтелектуальними інвестиціями підприємства реалізується за класичною схемою та передбачає наступні етапи:

- 1 етап: аналіз стану інтелектуальних інвестицій в минулому періоді діяльності підприємства;
- 2 етап: визначення інтелектуальних інвестицій в майбутньому періоді діяльності підприємства;
- 3 етап: вибір форми інтелектуального інвестування (ноу-хау, патенти, винаходи, торгові марки, авторські права, інтелектуальні власності тощо);
- 4 етап: оцінка інвестиційних характеристик інтелектуального інвестування;
- 5 етап: формування «портфеля інтелектуальних інвестицій»;
- 6 етап: забезпечення ефективного управління «портфеля інтелектуальних інвестицій».

На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні відбуваються структурні зміни у національному агропромисловому комплексі. Для подолання кризи і здійснення реформування аграрного сектора економіки необхідні значні витрати фінансових і матеріальних ресурсів. Але протягом тривалого часу сільськогосподарські підприємства усіх форм власності в Україні працюють в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів. А залучити їх у необхідних обсягах для ефективного здійснення підприємницької діяльності у сільському господарстві на сьогоднішній день дуже важко. При цьому першочергового значення набуває залучення фінансових ресурсів на кредитній основі. Нематеріальні активи можуть бути предметом купівлі-продажу, передачі під заставу в разі отримання коштів на кредитній основі, а також об'єктом внеску до статутного капіталу та страхування.

Для підприємства, що вирішує питання вибору джерела фінансування, лізинг при сприятливому правовому та податковому середовищі є ефективним

механізмом залучення капіталу для оновлення основних засобів і може розглядатися в якості альтернативи довгостроковому банківському кредиту. Це пов'язано з відносно малими обсягами фінансових ресурсів банківського сектора і відповідно високими кредитними ризиками.

Висновки і пропозиції. Отже, перехід до сталого економічного росту у всіх галузях аграрної економіки не можливий без стимулювання впровадження досягнень науки і техніки, залучення високих технологій, активізації науково-технічної діяльності всіх суб'єктів науково-технічної сфери АПК.

Таким чином, систематизація різних організаційних складових з управління нематеріальними активами дає можливість розробити перспективну форму системи управління інтелектуальною власністю, використовувати інновації у виробництві та формувати їх на базі нематеріальних активів.

Список літератури:

1. Рудченко Ю.С. Комерціалізація інтелектуальної власності в аграрному секторі: проблеми та напрямки активізації / Ю.С. Рудченко, І.В. Жураковська // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – 2009. - №7. – С.80-84.
2. Орлюк О. Економіко-правові засади формування в Україні національної інноваційної системи / О. Орлюк, В. Нежиборець, С. Ревуцький // Інтелектуальний капітал. – 2005. – № 5. – С. 3-8.
3. Правдюк Н.Л. Тенденції розвитку фінансового обліку в агропромисловому виробництві : монографія / Н.Л. Правдюк // Економіка АПК. – 2005. - №6. – С.67-74.
4. Зубець М.В. Комплекс заходів щодо капіталізації та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності УААН / М.В. Зубець // Вісник аграрної науки, 2003. – грудень. – С.5-8.
5. Овчарук В.І. До питання інноваційного розвитку сільського господарства / В.І. Овчарук // Наука та інновації.-2007. – Т.3. - №1. – С.5-7.
6. Ситник В.П. Завдання наукових установ УААН щодо організації наукового менеджменту у сфері інтелектуальної власності та маркетингу інновацій / В.П. Ситник // Економіка АПК, 2005. - № 8. – С. 3-9.